

державної влади та правосуддя, повноважень органів державної влади які здійснюють кримінальну процесуальну діяльність, або повноважень на формування органів державної влади та суду, прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 16.06.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.06.2021)

2. Костицький М. В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 31-37.

3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2021)

Васильківська І.П.,
к.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного та кримінального права ННІ «Юридичний інститут «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ШЛЮБУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Конституція України (ч. 1 ст. 51) закріплює важливе право громадянина, пов'язане з гарантуванням його вільної згоди на шлюб. Принцип добровільності шлюбу конкретизується у Сімейному кодексі України, де йдеться про те, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка, примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається (ч. 1 ст. 24), кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини (ч. 3 ст. 56), а примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування

до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом (ч. 4 ст. 56). Важливо також, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3 Конституції України).

Окремим заходом, який сприяв би всебічному правовому захисту волі, честі та гідності особи у сімейних відносинах, а на додаток здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи, можна визнати встановлення кримінальної відповідальності за примушування до шлюбу. Поява відповідної норми в розділі III Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) відбулася внаслідок прийняття 06 грудня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1].

Частина 1 статті 151² КК встановлює відповідальність за примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає. Кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством, або щодо двох чи більше осіб (ч. 2 ст. 151² КК). Законодавець визнає примушування до шлюбу нетяжким злочином.

Варто зазначити, що серед науковців немає єдиної точки з приводу доцільності існування кримінально-правової заборони, пов'язаної з примушуванням до шлюбу. Серед аргументів на користь декриміналізації цього діяння найчастіше наводять відсутність в примушуванні до шлюбу рівня суспільної небезпеки, необхідного для визнання його злочином, негативні наслідки, які в подальшому обов'язково вплинуть на життя тієї особи, яка

притягувалася до кримінальної відповідальності за цією статтею, надмірна конкуренція кримінально-правових норм [2; 3; 4; 5, с. 101-102].

Між тим, не зважаючи на чисельні дискусії, в проекті КК досліджувана норма збережена. Це можна позитивно оцінювати. Адже попри відсутність в Україні статистики примусових шлюбів, такі факти в Україні існують. Наприклад, у 2018 році працівники поліції Прикарпаття затримали громадянина Німеччини турецького походження, котрий нелегально перебував на території України, взяв свою колишню дівчину у заручники та погрожуючи ножом вимагав, щоб вона вийшла за нього заміж [6]. Представники громадських організацій і низка дослідників говорять про розповсюдженість примусових шлюбів серед ромського населення України [7, с. 87-88].

Висловлюючись в цілому схвально з приводу визнання законодавцем примушування до шлюбу злочином, водночас варто визнати, що відповідна норма потребує вдосконалення, зокрема, необхідно конкретизувати об'єктивну сторону посягання. Така потреба виникає у зв'язку з відсутністю у КК чіткого визначення поняття «примушування». Наразі існує авторське трактування цього терміну М.І. Хавронюка, який коментуючи ст. 151² КК визначив примушування як «застосування фізичного насильства або погрозу його застосування щодо потерпілого чи його близької особи, або шантаж – погрозу знищити чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи)» [8, с. 102].

Разом з тим, у тлумачних словниках української мови знаходимо визначення слова «примушувати» (є дією за значенням примушування): 1) вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання; добиватися чого-небудь, застосовуючи силу; 2) своєю дією, вчинками викликати певні дії, вчинки, стан, ставлення до чого-небудь і т. ін. у когось іншого; викликати у кого-небудь якусь дію, вчинок і т. ін.; 3) своїми зусиллями

викликати, зумовлювати вияв чого-небудь [9, с. 712]. Як бачимо, способи примушування прямо у цих формулюваннях не зазначені.

З-тим, аби уникнути занадто широкого трактування поняття «примушування до шлюбу» правозастосовними органами, варто закріпити конкретні способи цього посягання: насильство або погроза його застосування. Це не лише сприятиме точній кримінально-правовій оцінці примушування до шлюбу, але й допоможе уникнути надмірної криміналізації посягання, додасть більшої суспільної небезпеки діянню в цілому.

Насамкінець, додамо, що Україна зараз активно включається у міграційні процеси, в результаті яких сюди на постійне чи тимчасове проживання прибувають особи інших національностей та релігійних поглядів. За таких обставин можливість застосування кримінально-правових методів за примушування до шлюбу не лише доповнить, але і зробить механізм захисту принципу добровільності шлюбу та попередження укладення примусових шлюбів в нашій країні значно ефективнішим.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 34.

2. Денисов С.Ф., Мартиненко А.О. Про доцільність криміналізації примушування до вступу в шлюб в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 трав. 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 58-60.

3. Андрушко А. Щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 170-173.

4. Давлатов Ш.Б., Асєєва А.В. Примушування до шлюбу в аспекті протидії домашньому насильству: криміналізація та іноземний досвід. *Правова позиція*. 2020. № 4 (29). С.102-106.

5. Кісілюк Е.М., Смаглюк О.В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1(3). С. 96-104.

6. Приставив ніж до горла: на Прикарпатті затримали нелегала, який примушував українку до одруження. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/10188015-pristaviv-ni-zh-do-gorla-na-prikarpatti-zatrimali-nelegala-yakiy-primushuvav-ukrajinku-do-odruzhennya-video.html> (дата звернення: 18.06.2021).

7. Марценюк Т. Ранні шлюби в Україні: хто і чому одружується у ранньому віці? *Наукові записки. Соціологічні науки*. 2014. Т. 161. С. 83-90.

8. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2019. 288 с.

9. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / уклад.: В.В. Яременко. О.М. Сліпушко. Київ: Вид-во «АКОНІТ», 2000. Т. 3. 928 с.

Беспаль О.Л.,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного та кримінального права
ННІ «Юридичний інститут «Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У тій же статті йдеться й про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх